

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การจัดการศึกษาพยาบาล มีความสำคัญอย่างมากนับตั้งแต่ยุคฟลอเรนซ์ โนติงเกล ได้จัดตั้งโรงเรียนพยาบาล St. Thomas ในปี ค.ศ.1860 ซึ่งหลักการอย่างหนึ่ง คือ ฝ่ายบริการพยาบาล (Nursing service) และฝ่ายการศึกษา (Nursing education) ควรกำหนดวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน เพื่อให้การทำงานทั้งสองฝ่ายมีประสิทธิภาพและประสานกันด้วยดี (สมจิต หนูเจริญกุล, 2543) หลักการนี้ได้ใช้มาจวบจนถึงปัจจุบัน สำหรับในประเทศไทยการจัดการศึกษาพยาบาลโดยกระทรวงสาธารณสุขได้มีพัฒนามาจนกว่ากึ่งศตวรรษนับจากพ.ศ. 2489 เมื่อโรงเรียนพยาบาลหญิงเปิดดำเนินการเป็นครั้งแรก (ละเอียด แจ่มจันทร์, 2541) โดยเน้นหลักการของการทำงานร่วมกันระหว่างฝ่ายจัดการศึกษาและการบริการ มีความผูกพันกันในลักษณะของความเป็นเพื่อน/มิตรและความประนีประนอม การทำงานร่วมกันจึงเป็นสัมพันธภาพระหว่างการช่วยเหลือกันทางวิชาชีพอันเป็นปัจจัยหลักในการดำรงอยู่ทางวิชาชีพ และแสดงถึงเอกลักษณ์และพลังอำนาจของพยาบาล (Beyer & Marshall, 1981) Pelz and Andrews (1976 cited in Beyer & Marshall , 1981) พบว่าผลผลิตทางการพยาบาลจะเพิ่มขึ้นสัมพันธ์กับปริมาณของการปฏิสัมพันธ์กันในบุคคลที่ทำงาน โดย Beyer & Marshall (1981) กล่าวว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับมิติของการทำงานร่วมกันสามารถเป็นทั้งประเด็นทางลบและทางบวก โดยมิติสัมพันธภาพของการทำงานร่วมกันประกอบด้วย 8 องค์ประกอบหลัก คือ ความมั่นใจและความไว้วางใจ (confidence and trust) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutual help) การสนับสนุนซึ่งกันและกัน (mutual support) ความเป็นมิตรและความรื่นรมย์ (friendliness and enjoyment) การทำงานเป็นทีมที่มุ่งความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายร่วมกัน (team efforts toward goal achievement) การริเริ่มสร้างสรรค์ (creativity) การติดต่อสื่อสารแบบเปิด (open communication) และอิสระจากการคุกคาม (freedom from threat) สัมพันธภาพในการทำงานร่วมกันจึงเป็นการรับรู้ในความสำคัญของการปฏิบัติทางวิชาชีพ โดยผ่านประสบการณ์ของความเป็นหุ้นส่วนกันเสมือนเป็นหน่วยเดียวกัน จากองค์การใหญ่สู่สมาชิก จากพยาบาลประจำการและนักศึกษาพยาบาล โดยมีรูปแบบของความร่วมมือระหว่างพยาบาลและนักศึกษาพยาบาลในการให้บริการที่ถึงมือผู้รับบริการ มุ่งเน้นผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง (Wesorick,1995 cited in Atack et al., 2000)

การศึกษาภาคปฏิบัติในคลินิกมีความสำคัญต่อความรู้สึกและเจตคติของนักศึกษา เพราะนักศึกษาเกิดการรับรู้สถานการณ์จริงทุกอย่างด้วยตนเอง กล่าวคือ ได้ฝึกฝน ตรวจสอบ และทดลองปฏิบัติ ซึ่งช่วยให้รู้จักวิเคราะห์ สังเคราะห์ เกิดความสามารถในการนำตนเอง และตัดสินใจปัญหาด้วยตนเอง (มณฑาทิพย์ ไชยศักดิ์, 2543) หากนักศึกษาเกิดความวิตกกังวล โดยเฉพาะความวิตกกังวลในระดับกลางขึ้นไปจะทำให้ประสิทธิภาพในการเรียนรู้ลดลง (บัวหลวง สำแดงฤทธิ์, สิริยา สัมมาวาจ และอรรรณภา พูลศิลป์, 2544; Kazdin, 2000) ผลงานวิจัยของ Windson (1987) สนับสนุนแนวคิดดังกล่าวโดยพบว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ในคลินิกในมุมมองของนักศึกษาคือสัมพันธภาพระหว่างบุคคลซึ่งช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้และสร้างบรรยากาศที่ดี ทั้งนี้ผลการวิจัยที่ผ่านมาพบว่านักศึกษาพยาบาลที่ฝึกภาคปฏิบัติบนหอผู้ป่วยมีแนวโน้มที่จะเกิดความเครียดได้ง่ายและสูงกว่ากลุ่มนักศึกษาวิชาชีพสุขภาพอื่น ๆ โดยมีสาเหตุมาจากปัญหาการของการมีสัมพันธภาพกับพยาบาลวิชาชีพ การที่นักศึกษาไม่สามารถปรับตัวได้และการไม่ได้รับการยอมรับจากพยาบาลวิชาชีพ ในขณะที่ร่วมปฏิบัติงาน (Dunn & Burnett, 1995; Dunn & Hansford, 1997; Gwele & Uys, 1998 อ้างถึงใน วารุณี เกตุอินทร์, 2542) สัมพันธภาพระหว่างนักศึกษากับพยาบาลจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ฝ่ายจัดการศึกษาต้องคำนึงถึงและมุ่งหาแนวทางการเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีให้เกิดขึ้นระหว่างพยาบาลวิชาชีพกับนักศึกษาพยาบาล

การมองโลกในแง่ดี (optimism) มีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของนักศึกษาอย่างมาก เพราะเป็นการก้าวไปสู่การเรียนรู้ที่สำคัญ ที่ต้องเริ่มด้วยกระบวนการรับรู้การเรียนรู้ที่จะปฏิบัติต่อสถานการณ์นั้นอย่างถูกต้อง ซึ่งจะนำมาใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต (พุทธทาสภิกขุ, 2504 ; พระธรรมปิฎก: ป.อ. ปยุตโต, 2542) Spielberg (1984 อ้างถึงใน พัทธินทร์ นินทจันทร์, 2538) พบว่า การรับรู้และประเมินสิ่งเร้าของบุคคลที่มีต่อสถานการณ์มีอิทธิพลต่อการเกิดความวิตกกังวลของบุคคล ดังนั้นการรับรู้ต่อสถานการณ์ของนักศึกษาจึงมีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้บนคลินิก จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการต่าง ๆ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า การมองโลกในแง่ดีหมายถึง การมองสถานการณ์ทุกอย่างตามความเป็นจริงอย่างมีสติและเล็งเห็นประโยชน์จากสถานการณ์นั้นซึ่งเป็นคนสมบัติที่นักศึกษาพยาบาลพึงมี เนื่องจากการมองโลกในแง่ดีตามการศึกษาในกระบวนการที่ศูนย์ของการพยาบาล (Pearson, Vaughan & FitzGerald, 1996) ต้องใช้การรับรู้ที่จะเรียนรู้อย่างแท้จริงเพื่อประโยชน์ที่ถูกต้องของการวินิจฉัยก่อนการวางแผนและนำไปปฏิบัติกรพยาบาลให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ให้บริการด้วยความปลอดภัยสูงสุด นอกจากนี้การเป็นผู้ที่มองโลกในแง่ดียังเป็นผู้รับรู้สถานการณ์ต่าง ๆ ในด้านที่สดใส มีชีวิตชีวา เปิดเผย และเป็นมิตร ซึ่งเป็นเทคนิคสำคัญของการสร้างมนุษย์สัมพันธ์

สร้างความประทับใจให้กับคนในสังคม (สมพร สุทัศน์ีย์, 2542; Peiffer, 1989) ซึ่งหากนักศึกษามีการมองโลกในแง่ดี ก็ย่อมมีผลต่อการมีส่วนร่วมที่ติดกับพยาบาลประจำการและจุดมุ่งหมายในการประสบความสำเร็จจากการศึกษาภาคปฏิบัติของตน

บทบาทซึ่งช่วยเหลือของพยาบาลเกิดจากแนวคิดที่ต้องการผู้ช่วยเหลือนักศึกษาในการเรียนรู้ภาคปฏิบัติในคลินิกให้สามารถเตรียมพร้อมที่จะรับบทบาทพยาบาลวิชาชีพที่มีคุณภาพตามความคาดหวังของสังคม (Anderson, 1991) โดยพยาบาลประจำการซึ่งมีคุณลักษณะพยาบาลพี่เลี้ยง (mentor) จะสามารถถ่ายทอดรูปแบบของพยาบาลวิชาชีพที่ดีแก่นักศึกษา พยาบาลประจำการจึงเปรียบเสมือนทรัพยากรบุคคลที่มีค่าต่อกระบวนการเรียนรู้ เป็นผู้มีทักษะในการปฏิบัติงานดี มีภาวะผู้นำ มีทักษะในการติดต่อสื่อสาร และการให้คำปรึกษา (สถาบันพระบรมราชชนก, 2539; ไพลิน นุกุลกิจ, 2541; Morton- Cooper & Palmer, 1993; Myrick & Barrett, 1994; Spouse, 2001) งานวิจัยของ Windson (1987) พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่รับรู้ว่าการเรียนรู้ในคลินิกเป็นเรื่องของการปฏิบัติทักษะต่าง ๆ การสังเกตพยาบาลประจำการและการมีส่วนร่วมในการทำหน้าที่ด้านการพยาบาล วิธีการนี้ช่วยให้นักศึกษารับรู้สมรรถนะของตนเองสูงขึ้นและใช้เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ในการศึกษาของตน (Wilson, 1994) และช่วยให้นักศึกษาประสบผลสำเร็จในการปรับตนเองอย่างราบรื่นมากขึ้นเมื่อเป็นพยาบาลประจำการ (Clayton, Broome, & Ellis, 1989) โดย Butterworth & Faugier (1992) พบว่าการแสดงบทบาทพยาบาลพี่เลี้ยงเกี่ยวข้องกับความเข้าใจกันในการปฏิบัติงานทางวิชาชีพ การเป็นหุ้นส่วนกันทางการศึกษา การเรียนรู้ในคลินิก และการที่พยาบาลเห็นความสำคัญของนักศึกษาในการให้เป็นส่วนหนึ่งของทีมสุขภาพและการพยาบาลพื้นฐาน

สภาพแวดล้อมในคลินิกเป็นสภาพแวดล้อมทางการเรียนภาคปฏิบัติของนักศึกษาพยาบาล เป็นแหล่งให้ความรู้และมีทรัพยากรการเรียนรู้ที่มีประโยชน์ (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530) มีผลต่อจิตใจและเป็นส่วนทำให้เกิดพฤติกรรมในบุคคล (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2535) สภาพแวดล้อมเป็นสิ่งที่ช่วยให้นักศึกษามีการตื่นตัวและฝึกฝนการใช้ความคิดตลอดเวลา ทั้งยังกระตุ้นการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รู้จักแหล่งของการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง และมีการพัฒนาความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น (สมคิด รักษาสัตย์ และประนอม โอทกานนท์, 2525; วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2535; วิเชียร ทวีลาภ, 2541) สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสมจะเห็นได้จากโครงสร้างของโรงพยาบาลที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของนักศึกษาเพราะมีอุปกรณ์ที่เพียงพอสะดวกต่อการใช้และทันสมัย ซึ่งจัดเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งของการปฏิบัติงาน โดยช่วยสร้างสิ่งเร้าให้นักศึกษาเกิดความกระตือรือร้น (อารี สุจิตมนัสกุล อ่างถึงในวาสนา ฉัตรเวทิน, 2540) การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมจึงมี

ผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์และอาจสร้างความเครียดให้เกิดขึ้นได้ (Heerwagen, Heubach, Montgomery, and Weimer, 1995) ความร้อน แสง เสียง มลพิษ ทำให้เกิดความเครียดกระทบต่อการมีสัมพันธภาพที่ไม่ดีของผู้ปฏิบัติงาน ในทางตรงข้ามความมีระเบียบ ความสวยงาม ทำให้ผ่อนคลาย ความเครียด เพิ่มความสามารถในการทำงานและสัมพันธภาพที่ดี (โยธิน คັນสนยุทธ และ จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2529) นอกจากนี้การวิจัยของ Dunn and Hansford (1997) พบว่า การรับรู้ของนักศึกษาพยาบาลต่อสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ในหอผู้ป่วยมีความสัมพันธ์กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลประจำการกับนักศึกษาพยาบาล ดังนั้นการบริหารจัดการกับสภาพแวดล้อมในคลินิกจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการประสานประสบการณ์ของนักศึกษาพยาบาล การเน้นประสบการณ์จริงอันเป็นสื่อแห่งการเรียนรู้ รวมทั้งเชื้ออำนาจให้เกิดการเรียนรู้ในบรรยากาศที่เป็นมิตร

การวิจัยครั้งนี้มีแนวคิดว่าคุณภาพของสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลและพยาบาลประจำการเกิดจากรูปแบบของการเป็นหุ้นส่วนร่วมกันในการดูแลผู้ป่วยในคลินิก ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญคือการมีประสบการณ์ตรงของนักศึกษาพยาบาลในคลินิก โดยพยาบาลประจำการเป็นผู้ที่นักศึกษาต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วยเพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เหล่านั้น ซึ่งระดับของการเรียนรู้เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างพยาบาลกับนักศึกษา (Atack et al., 2000) นักศึกษาพยาบาลจะเรียนรู้การเข้าสู่สังคมวิชาชีพได้เร็วขึ้นและเรียนรู้บทบาทของพยาบาลในการปฏิบัติการพยาบาล การที่นักศึกษาปฏิบัติการพยาบาลในทีมพยาบาลจะทำให้ศึกษารู้สึกถึงความสามารถของตนที่เพิ่มขึ้นในการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาในคลินิก การช่วยเหลือผู้ป่วยและครอบครัว และยังได้พบกับโลกของความจริงทางการปฏิบัติในคลินิก (Wilson, 1994) ซึ่งในสถานการณ์จริงนั้น นักศึกษาพยาบาลจะได้พบกับสถานที่ที่เป็นแหล่งของความรู้และแหล่งทรัพยากรที่สำคัญคือหอผู้ป่วยซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมในคลินิก และถ้านักศึกษามองส่วนนี้ให้เป็นประโยชน์กับตนเองตามการเรียนรู้ด้วยการเห็นความสำคัญและคุณค่าทางการพยาบาลแล้ว การมองโลกในแง่ดีตามที่เป็จริงและเป็นประโยชน์ (พระธรรมปิฎก: ป.อ. ปยุตโต, 2542) ก็น่าจะส่งผลต่อนักศึกษาในอนาคตทางการพยาบาลในการช่วยให้สัมพันธภาพของนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการเกิดขึ้นได้ดีและมีคุณภาพ รวมถึงการปรับตัวเองอย่างราบรื่นมากขึ้นเมื่อเป็นพยาบาลประจำการ สัมพันธภาพของนักศึกษาพยาบาลและพยาบาลประจำการจึงเป็นทักษะทางสังคมที่เกิดจากความต้องการความมั่นคงทางจิตใจในการเรียนรู้ที่จะอยู่ในสังคมวิชาชีพ ด้วยเหตุผลและความจำเป็นที่สัมพันธภาพคือความต้องการที่เป็นพื้นฐานของชีวิตและเป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลตลอดจนวิชาชีพ ผู้วิจัยเห็นความสำคัญดังกล่าวและต้องการศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาล

กับพยาบาลประจำการ และศึกษาปัจจัยที่ร่วมพยากรณ์สัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ ได้แก่ การมองโลกในแง่ดี บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ และสภาพแวดล้อมในคลินิก อันจะเป็นแนวทางการพิจารณาแก้ไขและส่งเสริมสนับสนุนสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลประจำการ และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนภาคปฏิบัติแบบการเป็นหุ้นส่วนระหว่างฝ่ายจัดการศึกษาและฝ่ายบริการพยาบาลให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมองโลกในแง่ดี บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ สภาพแวดล้อมในคลินิก และสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมองโลกในแง่ดี บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ สภาพแวดล้อมในคลินิก กับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ
3. เพื่อศึกษาตัวแปรที่สามารถร่วมกันพยากรณ์สัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ ได้แก่ การมองโลกในแง่ดี บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ สภาพแวดล้อมในคลินิก

ปัญหาในการวิจัย

1. การมองโลกในแง่ดีเป็นอย่างไร อยู่ในระดับใด
2. บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการเป็นอย่างไร อยู่ในระดับใด
3. สภาพแวดล้อมในคลินิกเป็นอย่างไร อยู่ในระดับใด
4. สัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการเป็นอย่างไร อยู่ในระดับใด
5. การมองโลกในแง่ดีมีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการหรือไม่ อย่างไร
6. บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการมีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการหรือไม่ อย่างไร
7. สภาพแวดล้อมในคลินิกมีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการหรือไม่ อย่างไร

8. การมองโลกในแง่ดี บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ สภาพแวดล้อมในคลินิก สามารถร่วมกันพยากรณ์สัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ ได้หรือไม่ อย่างไร

แนวเหตุผลและสมมติฐานการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้แนวคิดทฤษฎีสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ในมิติสัมพันธภาพของการทำงาน ร่วมกันระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการของ Beyer & Marshall (1981) ซึ่งประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ คือ ความมั่นใจและความไว้วางใจ (confidence and trust) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (mutual help) การสนับสนุนซึ่งกันและกัน (mutual support) ความเป็นมิตรและความรื่นรมย์ (friendliness and enjoyment) การทำงานเป็นทีมที่มุ่งความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายร่วมกัน (team efforts toward goal achievement) การริเริ่มสร้างสรรค์ (creativity) การติดต่อสื่อสารแบบเปิด (open communication) และอิสระจากการคุกคาม (freedom from threat) ในรูปแบบของความเป็นหุ้นส่วนกันของพยาบาลประจำการและนักศึกษาพยาบาล เนื่องจากสัมพันธภาพในการทำงานร่วมกันเป็นสิ่งสำคัญต่อการเรียนรู้และกระบวนการเข้าสู่สังคมวิชาชีพทางการพยาบาล ซึ่งระดับการเรียนรู้จะมากหรือน้อยขึ้นกับผลของปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างพยาบาลกับนักศึกษา (Atack et al., 2000) จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลมีดังนี้

การมองโลกในแง่ดี

การมองโลกในแง่ดีพิจารณาจากแนวคิดของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต, 2542) ซึ่งได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมองโลกในแง่ดีไว้ 2 แบบคือ (1) แบบมองเห็นความเป็นจริง (2) แบบมองเห็นประโยชน์ โดยมีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการในแง่คุณสมบัติของนักศึกษาพยาบาล โดยนักศึกษาพยาบาลที่มีการมองโลกในแง่ดีจะเป็นผู้ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ เชื่อมมั่นในตนเอง รู้จักอภัย ใฝ่รู้ ปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดี มีความจริงใจ เป็นกันเอง มีความไว้วางใจต่อผู้อื่น เมตตา ยึดหยุ่น เอาใจใส่กับบุคคลรอบข้าง อดทน เป็นมิตร เปิดเผย มีชีวิตชีวา มีขวัญ กำลังใจในการทำงาน และมองบุคคลอื่นด้วยทัศนคติที่ดี (อัจฉราพร สี่หิรัญวงศ์, 2538; วันเพ็ญ บุญประกอบ, 2542; สรพล สุขทรศนีย์, 2542; วีระวัฒน์ บันนิตามัย, 2542; สมพร สุทัศนีย์, 2542; เทอดศักดิ์ เดชคง, 2543; วุฒิพงศ์ ถายะพิงค์, 2544; Priffer, 1989) ซึ่งถ้านักศึกษาพยาบาลมีการมองโลกในแง่ดีก็ย่อมมีคุณสมบัติดังกล่าวเป็นพื้นฐานของกระบวนการพัฒนาความรู้ลึก

และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Sasse, 1975 อ้างถึงในพนิดา ผกานรินทร์, 2544) อันนำไปสู่สัมพันธภาพที่ดีระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ

บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ

บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการพิจารณาจากแนวคิดของ Spouse (2001) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ครอบคลุมแนวคิดของ วิเชียร ทวีลาภ, สุลักษณ์ มีชูทรัพย์ และจันทร์เพ็ญ การีเวท (2521); สมคิด รักษาสัตย์ และประนอม โอทกานนท์ (2525) ; พรจันทร์ สุวรรณชาติ (2527); อุดมรัตน์ สงวนศิริธรรม (2539); พาริดา อิบราฮิม (2541); Butterworth & Faugier (1992); Spouse (2001) โดยพบว่าบทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการจากคุณลักษณะของพยาบาลพี่เลี้ยง (mentor) ของ Spouse 3 ด้าน คือ (1) บทบาทการตรวจตรา (2) บทบาทการสอนการปฏิบัติการพยาบาล และ (3) บทบาทการให้คำแนะนำปรึกษาในการดูแลผู้ป่วย มีความสำคัญต่อการสร้างและคงอยู่ของสัมพันธภาพ โดยทำให้นักศึกษาพยาบาลมีการสร้างสัมพันธภาพได้ง่าย มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน รู้สึกปลอดภัยและจิตใจมั่นคง มีความสุขสบายในการติดต่อสื่อสาร ทั้งเกิดความปรารถนาดีต่อกัน เข้าใจถึงการสนับสนุนความเป็นพวกพ้อง รับรู้ถึงพลังในการพึ่งพาซึ่งกันและกัน กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เกิดความเข้าใจกันได้ทางความคิด เกิดความใกล้ชิดทางอารมณ์ รวมไปถึงการเติบโตทางความคิดอย่างมีทิศทาง ซึ่งได้มาจากกระบวนการพัฒนาความรู้สึกร่วมและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Sasse, 1975 อ้างถึงใน พนิดา ผกานรินทร์, 2544) ก่อให้เกิดเป็นผลของการพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลและพยาบาลประจำการ (Sullivan, 1953)

สภาพแวดล้อมในคลินิก

สภาพแวดล้อมในคลินิกคือ หอผู้ป่วยเพราะเป็นสถานที่ประสานประสบการณ์ของนักศึกษาพยาบาลโดยการเชื่อมโยงความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ เป็นส่วนที่เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้และช่วยให้การหล่อหลอมเจตคติ คุณธรรม จริยธรรมวิชาชีพ ตลอดจนเป็นแหล่งที่นักศึกษาพยาบาลจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมการทำงานร่วมกันทางวิชาชีพ (สิริยา สัมมาวาจ, 2544) ดังนั้นหากมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในคลินิกย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมของนักศึกษาพยาบาลและอาจสร้างความเครียดให้เกิดขึ้นได้ (Heerwagen, Heubach, Montgomery, and Weimer, 1995) อย่างเช่น ความร้อน แสง เสียง มลพิษ ทำให้เกิดความเครียดกระทบต่อการมีสัมพันธภาพที่ไม่ดีของผู้ปฏิบัติงาน ในทางตรงข้ามความมีระเบียบ ความสวยงาม ทำให้ผ่อนคลายความเครียด เพิ่มความสามารถในการทำงานและสัมพันธภาพที่ดี (โยธิน ศันสนยุทธ และ จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2529)

ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมในคลินิกพบว่ามีความสัมพันธ์กับความรู้สึกรู้สึกของบุคคล เช่น ความรู้สึกเป็นมิตร อ่อนใจ ฟังพอใจ ปลอดภัย อิศระ คล่องตัว สงบ อากาศสัมผัส สะดวกสบาย และผ่อนคลาย (สมคิด รักษาสัตย์ และประนอม โอทกานนท์, 2525 ; เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2530 ; วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, 2535 ; ไชยยศ เรืองสุวรรณ และปรีชา วิหคโต, 2537 ; สุขาดา รัชชกุล, 2537 ; กุลยา ตันติผลาชีวะ, 2538 ; วิเชียร ทวีลาภ, 2541 ; Long and Gomberg, 1996) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาสัมพันธภาพของบุคคลที่ทำงานร่วมกัน (Sullivan, 1953)

จากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่ทบทวนดังกล่าวผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานการวิจัยดังนี้

1. การมองโลกในแง่ดีมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ
2. บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ
3. สภาพแวดล้อมในคลินิกมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ
4. การมองโลกในแง่ดี บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ สภาพแวดล้อมในคลินิกสามารถร่วมกันพยากรณ์สัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง การมองโลกในแง่ดี บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ สภาพแวดล้อมในคลินิก กับสัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ โดยมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้คือ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สถาบันพระบรมราชชนก สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ปีการศึกษา 2544 ซึ่งมีแหล่งฝึกภาคปฏิบัติการพยาบาลในหอผู้ป่วยของโรงพยาบาลศูนย์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข
2. กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 3 ปีการศึกษา 2544 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สถาบันพระบรมราชชนก สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งกำลังฝึกภาคปฏิบัติการพยาบาลในหอผู้ป่วยของโรงพยาบาลศูนย์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ตามกลุ่มงานการพยาบาล

ดังนี้ คือ กลุ่มงานกุมารเวชกรรม กลุ่มงานสูติ-นรีเวชกรรม กลุ่มงานอายุรกรรม กลุ่มงานศัลยกรรม กลุ่มงานจักษุ โสต นาสิก ลาริงซ์ และกลุ่มงานจิตเวช ยกเว้น ห้องผ่าตัด ห้องคลอด หอผู้ป่วยฉุกเฉิน หอผู้ป่วยนอก และหอผู้ป่วยวิกฤติ โดยมีระยะเวลาการฝึกภาคปฏิบัติในแต่ละหอผู้ป่วยเป็นเวลานาน 2 สัปดาห์ขึ้นไป และไม่อยู่ในการฝึกภาคปฏิบัติการพยาบาลในรายวิชาแนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล (Basic Concepts and Principles of Nursing) ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2534) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 294 คน

3. ตัวแปรที่ศึกษา คือ

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ได้แก่ การมองโลกในแง่ดี บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ และสภาพแวดล้อมในคลินิก

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ สัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การมองโลกในแง่ดี หมายถึง การที่นักศึกษาพยาบาลมีความคิดด้านบวกกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวันที่เข้ามากระทบประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้ตามความเป็นจริงอย่างมีสติ มีการรับรู้และประเมินชีวิตที่ดีงาม โดยครอบคลุมแบบการมอง 2 แบบ ตามแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2542) คือ

1. **แบบมองเห็นความเป็นจริง** หมายถึง การที่นักศึกษาพยาบาลมีการรับรู้สถานการณ์อย่างถูกต้องสามารถอธิบายเหตุและผล สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าแม้ว่าไม่อาจให้คำตอบต่อสถานการณ์นั้นได้อย่างชัดเจนทันที และก็สามารถทำความเข้าใจและให้ความรู้สึกกับสิ่งเร้าขณะนั้นได้ มองว่าปัญหานั้นมีสาเหตุได้หลาย ๆ อย่าง ปัญหาทุกอย่างมีทั้งข้อดี ข้อเสีย มีหลายแง่หลายมุม

2. **แบบมองเห็นประโยชน์** หมายถึง การที่นักศึกษาพยาบาลมองเห็นว่าตนเองมีแหล่งประโยชน์ที่จะตอบสนองความต้องการที่เกิดจากสิ่งเร้า และสิ่งเร้านั้นทำทนาย มีคุณค่าและคุ้มค่าต่อการที่จะใช้กำลังกายและสติปัญญาแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ มีการรับรู้ว่ามีอุปสรรคก็พยายามหาทางแก้ไขโดยไม่ย่อท้อ ทั้งมีการรับรู้อย่างมั่นใจว่าไม่ว่าปัญหาอะไรจะเกิดขึ้นทุกอย่างก็จะคลี่คลายลงไปได้ และเมื่อพบอุปสรรคไม่โทษตนเองจนเกินไปและไม่โทษผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่องานนั้น ปัญหาอาจเป็นโอกาส และพยายามมองหาสิ่งดีในบรรดาสิ่งร้าย ๆ ทั้งหมด สามารถอธิบายความผิดหวังนั้นให้

กับตนเองได้อย่างสมเหตุสมผล รับผิดชอบต่อความล้มเหลวที่เกิดจากสาเหตุเพียงครั้งคราวเป็นผลจาก
กลยุทธ์ที่ผิดพลาดและนำมาใช้เป็นบทเรียนในการปรับปรุงชีวิต

บทบาทเชิงช่วยเหลือของพยาบาลประจำการ หมายถึง การแสดงออกของพยาบาล
ประจำการในลักษณะการเป็นที่เลี้ยง โดยทำกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้นักศึกษาพยาบาลมี
การพัฒนาความรู้ และทักษะที่จำเป็นตามขอบเขตการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติของนักศึกษาพยาบาลไป
พร้อมกับการทำงานในหน้าที่ที่พยาบาลประจำการรับผิดชอบ ประกอบด้วยบทบาทเชิงช่วยเหลือของ
พยาบาลประจำการตามแนวคิดของ Spouse (2001) 3 ด้าน ได้แก่

1. **บทบาทการตรวจตรา** หมายถึง การแสดงออกของพยาบาลประจำการในการเยี่ยม
ตรวจผู้ป่วยขณะรับ-ส่งเวร การเยี่ยมตรวจนักศึกษาขณะให้การพยาบาลผู้ป่วย การตรวจการเขียน
บันทึกการพยาบาลของผู้ป่วยที่นักศึกษาพยาบาลรับผิดชอบก่อนการประชุมสรุปปัญหาการปฏิบัติการ
พยาบาล การประชุมร่วมกับนักศึกษาพยาบาลก่อนที่นักศึกษาพยาบาลจะย้ายหน่วยงาน การจัดสรร
ให้นักศึกษาได้ดูแลผู้ป่วยตามความรับผิดชอบในประสบการณ์ที่ระบุไว้ในรายวิชา และการให้ข้อมูล
ย้อนกลับโดยใช้มาตรฐานเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วย

2. **บทบาทการสอนการปฏิบัติการพยาบาล** หมายถึง การแสดงออกของพยาบาล
ประจำการในการสอนเป็นทีม การสอนนักศึกษาพยาบาลแบบหนึ่งต่อหนึ่ง การสอนการปฏิบัติการ
พยาบาล การมอบหมายให้นักศึกษาพยาบาลรับผิดชอบงานที่สูงกว่าระดับความรับผิดชอบปกติ
การดูแลผู้ป่วยเกี่ยวกับการพยาบาลพื้นฐาน และการประชุมปรึกษาข้างเตียงผู้ป่วย

3. **บทบาทการให้คำแนะนำปรึกษาในการดูแลผู้ป่วย** หมายถึง การแสดงออกของพยาบาล
ประจำการในการให้คำแนะนำเพื่อให้นักศึกษาสามารถเผชิญสถานการณ์และแก้ไขปัญหาทางการ
พยาบาลได้ทันที่ เปิดโอกาสให้นักศึกษาพยาบาลได้ปรึกษาแผนการพยาบาลผู้ป่วย ให้คำแนะนำ
เกี่ยวกับการปฏิบัติการพยาบาลที่นักศึกษาพยาบาลยังไม่มีแนวทาง

สภาพแวดล้อมในคลินิก หมายถึง สภาพแวดล้อมทางกายภาพในหอผู้ป่วยขณะนักศึกษา
พยาบาลฝึกภาคปฏิบัติซึ่งมีผลกระทบต่อความรู้สึกของนักศึกษาพยาบาลในการเรียนรู้ และการปฏิบัติ
งานร่วมกันในทีมพยาบาล ตามแนวคิดของ โยธิน ศันสนยุทธ และจุมพล พูลภัทรชีวิน (2529); กุลยา
ตันติผลาชีวะ (2538); วิเชียร ทวีลาภ (2541) ได้แก่ ขนาดพื้นที่ของหอผู้ป่วย ลักษณะหอผู้ป่วย
จำนวนผู้ป่วย ภาวะโรคของผู้ป่วย อุปกรณ์การแพทย์ที่ใช้ในการปฏิบัติการพยาบาล หนังสือและตำรา
น้ำดื่มที่พักผ่อนและที่เก็บของ รวมถึงแสงสว่าง เสียง การถ่ายเทอากาศ และมลพิษ

สัมพันธภาพระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ หมายถึง ความรู้สึกของนักศึกษาพยาบาลจากการมีพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์กับพยาบาลประจำการในหอผู้ป่วยที่นักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการ ตามแนวคิดของ Beyer & Marshall (1981) 8 ด้าน คือ

1. **ความมั่นใจและไว้วางใจ** หมายถึง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการที่ทำให้นักศึกษาพยาบาลรู้สึกถึงความบริสุทธิ์ใจที่มีต่อกัน มีความเชื่อตรงสามารถพึ่งพากัน และเปิดเผยความต้องการของกันและกัน

2. **การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน** หมายถึง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการที่ทำให้นักศึกษาพยาบาลรู้สึกถึงความเต็มใจในการแลกเปลี่ยนความรู้ ให้การช่วยเหลือแก้ปัญหา เพื่อช่วยให้นักศึกษาพยาบาลได้เรียนรู้งานได้ตรงตามความมุ่งหมาย

3. **การสนับสนุนซึ่งกันและกัน** หมายถึง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการที่ทำให้นักศึกษาพยาบาลรู้สึกถึงความเต็มใจในการรับฟังความคิดเห็น ให้การยอมรับนับถือยกย่องกัน และให้ข้อมูลย้อนกลับในทางบวกแก่นักศึกษาพยาบาล

4. **ความเป็นมิตรและความรื่นรมย์** หมายถึง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการที่ทำให้นักศึกษาพยาบาลรู้สึกถึงความอบอุ่น ปฏิบัติงานด้วยความสบาย มีการผ่อนคลาย การทำงานร่วมกันด้วยความเพลิดเพลิน สังสรรค์ร่วมกัน การยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นกันเอง การให้อภัยเมื่อมีการทำงานผิดพลาด มีการติดต่อกันโดยแสดงออกซึ่งความเคารพแก่กัน ให้ความสนใจและให้ความห่วงใยกัน

5. **การทำงานเป็นทีมที่มุ่งความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายร่วมกัน** หมายถึง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการที่ทำให้นักศึกษาพยาบาลรู้สึกถึงความร่วมมือกัน มีการติดต่อประสานงานกัน มีการยอมรับในมาตรฐานการปฏิบัติการพยาบาลร่วมกัน และกระตุ้นส่งเสริมให้นักศึกษาพยาบาลได้ปฏิบัติงานในหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายได้อย่างดีที่สุด

9. **การริเริ่มสร้างสรรค์** หมายถึง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการที่มีการวิพากษ์วิจารณ์ที่สร้างสรรค์ ทำให้นักศึกษาพยาบาลรู้สึกถึงบรรยากาศที่ส่งเสริม สนับสนุน และเห็นคุณค่าในผลงานการปฏิบัติงานการพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล

7. **การติดต่อสื่อสารแบบเปิด** หมายถึง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการที่ทำให้นักศึกษาพยาบาลรู้สึกถึงความมีอิสระในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ตรงไปตรงมา ติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัวเป็นปกติวิสัยโดยเปิดเผย การแจ้งและการรับทราบข้อมูลที่ตรงกัน และรับฟังข้อมูลของกันและกันด้วยความเต็มใจ

8. **อิสระจากการคุกคาม** หมายถึง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษาพยาบาลกับพยาบาลประจำการที่ทำให้นักศึกษาพยาบาลรู้สึกปลอดภัยที่ได้ปฏิบัติงานร่วมกันด้วยบรรยากาศในการทำงานที่ปราศจากความเครียด ไม่มีความหวาดระแวงกันจากการยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยปราศจากอคติ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้อย่างสันติโดยไม่บาดหมางใจกัน และสามารถจัดการกับข้อขัดแย้งได้อย่างเปิดเผยและตรงไปตรงมา

พยาบาลประจำการ หมายถึง ผู้ที่สำเร็จการศึกษาพยาบาลในระดับประกาศนียบัตรอนุปริญาหรือปริญญา ได้ขึ้นทะเบียนประกอบวิชาชีพสาขาการพยาบาลและผดุงครรภ์ชั้นหนึ่ง ปฏิบัติการพยาบาลแก่ผู้ป่วยโดยตรงในหอผู้ป่วยที่มีนักศึกษาฝึกภาคปฏิบัติ

นักศึกษาพยาบาล หมายถึง นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 3 ปีการศึกษา 2544 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สถาบันพระบรมราชชนก สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งกำลังฝึกภาคปฏิบัติการพยาบาลในหอผู้ป่วยของโรงพยาบาลศูนย์ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ตามกลุ่มงานการพยาบาล ดังนี้คือ กลุ่มงานกุมารเวชกรรม กลุ่มงานสูติ-นรีเวชกรรม กลุ่มงานอายุรกรรม กลุ่มงานศัลยกรรม กลุ่มงานจักษุ โสต นาสิก ลาลิงซ์ และกลุ่มงานจิตเวช ยกเว้น ห้องผ่าตัด ห้องคลอด หอผู้ป่วยฉุกเฉิน หอผู้ป่วยนอก และหอผู้ป่วยวิกฤติ โดยมีระยะเวลาการฝึกภาคปฏิบัติในแต่ละหอผู้ป่วยเป็นเวลานาน 2 สัปดาห์ขึ้นไป และไม่อยู่ในการฝึกภาคปฏิบัติการพยาบาลในรายวิชาแนวคิดพื้นฐานและหลักการพยาบาล

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสัมพันธภาพของนักศึกษาพยาบาลและพยาบาลประจำการขณะฝึกปฏิบัติงานในคลินิก
2. เป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารฝ่ายบริการการพยาบาล ในการจัดเตรียมพยาบาลและสภาพแวดล้อมในคลินิก ที่สนับสนุนการเรียนรู้ภาคปฏิบัติของนักศึกษาพยาบาล
3. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ค้นคว้า วิจัยเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลซึ่งเป็นทักษะทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมวิชาชีพทั่วไป ให้เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในแง่มุมอื่น ๆ ต่อไป